

УДК 340.1

ІНФОРМАЦІЙНО-ЮВЕНАЛЬНА ПРЕВЕНТОЛОГІЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДСТАВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ

Оксана ТОПЧІЙ,
кандидат педагогічних наук

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена обґрунтуванню необхідності запровадження у вітчизняній юридичній науці інноваційного напрямку – правничої превентології – і встановленню загальних характеристик інформаційної, ювенальної та інформаційно-ювенальної превентології. Авторська концепція деталізується через структурно-логічну схему взаємозв'язків компонентів. Окреслюється діапазон теоретичних питань, що є актуальними для подальшого розроблення вчення про інформаційно-ювенальну превентологію.

Ключові слова: інформаційна безпека неповнолітніх, профілактика правопорушень, запобігання, превенція, органи ювенальної превенції, превентологія, правнича превентологія, інформаційно-ювенальна превентологія.

INFORMATION-JUVENAL PREVENTOLOGY: THEORETICAL BASIS OF INTRODUCTION

Oksana TOPCHII,
Candidate of Pedagogical Sciences

SUMMARY

Preventology as an innovative direction in science is productively developing in such sectors as preventive medicine, psychology and others. The idea of applying the methodological basis of preventology to the legal sciences has not been reflected in the works of Ukrainian scientists, despite a large number of studies on the prevention of violations. The author proposes to introduce into the scientific circulation of legal research a new integrative direction – legal preventology. It is supposed that it can consolidate the doctrines on the prevention of offenses in the sphere of administrative, civil, criminal law. At the next stage the author of the article proposes to detail the legal preventology, depending on the object and subject of study. It provides a rationale for the identification of such types, as information and juvenile preventology, within the framework of legal preventology. The proposed species do not belong to any specific branch of law, but consolidate the provisions of various sciences. The researcher also proposes, as a result of integration of adjacent areas, to single out an independent version – information-juvenile preventology, substantiates its subject, goals and tasks, which it is necessary to study in further developments.

Key words: information security of minors, prevention of offenses, preventive measures, juvenile prevention authorities, preventology, legal preventology, information-juvenile preventology.

REZUMAT

Articolul este dedicat fundamentarea necesară punerii în aplicare națională jurisprudență direcția inovatoare - preventolohiyi juridică - și stabilirea de informații caracteristici comune, juvenile și informare juvenilă preventolohiyi. Conceptul autorului este detaliat prin schema structurală și logică a interconexiunilor componentelor. Se subliniază gama de aspecte teoretice relevante pentru dezvoltarea ulterioară a doctrinei studiilor preventive informative și juvenile.

Cuvinte cheie: securitatea informațiilor minorilor, prevenirea infracțiunilor, prevenirea, prevenirea, măsurile de prevenire a minorilor, medicina preventivă, prevenirea juridică, prevenirea informațională și juvenilă.

Постановка проблеми. Тривожна статистика негативних проявів інформаційного впливу на неповнолітніх у сучасних реаліях України детермінує невідкладну потребу держави й суспільства в розробленні та запровадженні механізмів адміністративно-правового забезпечення профілактики соціальної дезадаптації цього сегменту населення країни.

Стан дослідження. Питання профілактики правопорушень серед неповнолітніх у зв'язку зі своєю актуальністю безперервно перебуває в центрі уваги науковців. Серед тих, хто займається цією проблемою в юридичній науці, варто зазначити Р. Абизова, І. Голосніченка, Л. Давиденка, А. Кавалерова, Я. Квітку, Ю. Ковальчука, І. Козубовську, Т. Корж, О. Кукшинову, М. Легецького, Н. Мотунова, С. Поволоцьку, А. Тараса, О. Чернецького та ін. Активно досліджується зазначений напрям педагогами і психологами: Б. Братусем, В. Кривушею, О. Мурашкевичем, О. Пилипенком, В. Синьовим, В. Херсонським та ін. Ученими характеризується система профілактики правопорушень

серед неповнолітніх, визначається роль суб'єктів у цьому процесі, аналізується система правового регулювання в зазначеній сфері, встановлюються заходи адміністративно-правового та психолого-педагогічного впливу на представників цієї вікової категорії, відзначається роль дотримання прав і законних інтересів як заходу превенції.

З іншого боку, останнім часом усе активніше в науковому обігу застосовується термін «превентологія». На сучасному етапі він здебільшого зустрічається в працях медиків і психологів. У самостійні галузі виокремлюються наркологічна, стоматологічна, спортивна тощо галузі превентології.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на доволі широку репрезентативність наукових доробок у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх, у тому числі у сфері інформаційних правовідносин, подібні розвідки ще не набули системного характеру. Виникає нагальна потреба в розробленні засад

правничої превентології й, зокрема, такого складника напрямку, як інформаційно-ювенальна превентологія.

Мета й завдання статті полягає в обґрунтуванні запровадження у вітчизняній науці інноваційного напрямку – правничої превентології – і встановленні загальних характеристик інформаційної, ювенальної та інформаційно-ювенальної превентології.

Досягненню поставленої мети сприятиме виконання таких завдань: 1. З'ясувати сутність поняття й складники правничої превентології. 2. Визначити диференціальні ознаки інформаційної та ювенальної превентології як різновидів правничої превентології. 3. Обґрунтувати виокремлення як самостійного компонента запропонованого наукового напрямку інформаційно-ювенальної превентології.

Виклад основного матеріалу. На теперішньому етапі розвитку науки аксіоматичною стала думка, що краще запобігти правопорушенню, аніж потім застосувати цілу низку заходів, пов'язаних зі встановленням винних і притягненням їх до відповідальності. Поняття «запобігання», «відвернення», «профілактика», «попередження», «превенція» правопорушень є особливо вживаними в юридичній науці й значною мірою особливо розробленими в кримінології. З позицій мовного застосування вчені збігаються в думці, що слова на позначення цих понять є синонімами, а в деяких випадках розглядають їх як семантичні синоніми, що, маючи спільне «ядерне» значення, все ж таки відрізняються відтінками «периферійних значень» [1–6]. Не обійшли стороною проблеми профілактики правопорушень і вчені-адміністративісти [7–9]. Наприкінці 90-х років ХХ ст. набули актуальності наукові праці й навчальні посібники, в яких доволі багатоаспектно розроблялися питання профілактики правопорушень неповнолітніх [10–12]. Методи лінгвістичного аналізу наукових і навчальних юридичних текстів дали змогу встановити, що традиційно вчені надають перевагу не запозиченим, а власне українським лексемам. Через це найбільшу частотність у юридичному слововживанні виявляє термін «запобігання», а найменшу – «превенція» (від лат. *praeventio*), оскільки ці терміни розрізняються не за значенням, а лише за мовою походження [13, с. 491]. Проте глобалізаційні процеси торкнулися й інтернаціоналізації термінологічної сфери. Як наслідок, у процесах номінації в тому числі підрозділів органів виконавчої влади починають активно застосовуватися запозичені слова. Прикладом може слугувати поява в органах Національної поліції України Департаменту превентивної діяльності й наявність у його структурі управління ювенальної превенції. Тому з позицій юридичної науки потребується наукове обґрунтування цілей, завдань і методів роботи нових підрозділів з урахуванням змін у сучасній Україні. І питання не лише в номінації. Вона передбачає переосмислення методологічних засад, появу нових концепцій діяльності, що неможливо зробити без опори на здобутки науки.

У цьому зв'язку важко не погодитися з думкою, яку висловив Ю. Батан: «Хоча традиційно превенція вважається складовою лише кримінальної юриспруденції, останнім часом усе частіше констатується її загальноправовий потенціал» [14, с. 25].

Узагальнюючи зазначене, маємо підстави стверджувати, що українська юридична наука нагально потребує виділення нової інтегральної підгалузі, яку можна назвати **правничою превентологією**. За нашим розумінням, вона має влягати собою –

З позицій філософії права й теоретико-правової науки у правничій превентології можуть поглиблено досліджуватися цілі та функції превенції, її місце у правовому регулюванні, роль правової освіти й виховання в згортанні правового нігілізму, який останнім часом перетворився для України у фактор національної безпеки; вплив процесів

глобалізації та євроінтеграції на транснаціональний характер правопорушень і способи подолання негативних явищ у цій сфері; компаративні аспекти превентології тощо.

Із запровадженням правничої превентології відокремлені сьогодні за галузевими ознаками вчення про профілактику правопорушень зможуть віднайти свої системні зв'язки, інтеграційні підходи, збагатитися міжпредметним досвідом.

Під час подальшої деталізації доцільно виділити інформаційну превентологію як один із різновидів загальної правничої превентології. Подібне відокремлення зумовлюється специфікою об'єкта і предмета інформаційних правовідносин, швидкою трансформацією видів правопорушень у цій сфері, а отже, необхідністю не тільки підбору релевантних заходів юридичної відповідальності до порушників, а й прогнозуванням можливого розвитку наявних загроз і передбачення їх нових модифікацій, що дає змогу запобігти здійсненню протиправних вчинків насамперед у кіберпросторі. Це є глобальною науковою проблемою, адже на теперішній час констатується низька ефективність протидії кіберзлочинності, її зухвале посягання на матеріальні й духовні блага громадян України. Лише за умови випереджального характеру дій уповноважених органів виконавчої влади (і не тільки каральних, а й профілактичних) можливо призупинення, а в подальшому й подолання порушень у сфері інформації.

Окремим різновидом правничої превентології має стати ювенальна. Її варто розглядати в контексті правових засад ювенальної юстиції. Предметний діапазон ювенальної превентології видається доволі широким. Сюди включаються й заходи просвітницького характеру щодо прав дитини, недопущення сімейного насильства відносно неповнолітніх, використання їх для жебрацтва й сексуальної експлуатації, втягнення в злочинну діяльність, запобігання загибелі й травматизму від неправильного поводження з вибуховими пристроями та зброєю; і правове виховання молодих осіб, схильних до деліквентної поведінки, особливо з числа залишених без батьківського піклування; протидія розповсюдженню молодіжної наркоманії, тютюнопаління, алкоголізму та багато іншого.

На перетині двох зазначених різновидів, за нашим баченням, утворюється інформаційно-ювенальна превентологія. Вона має на меті запобігання загрозам інформаційній безпеці неповнолітніх.

Підґрунтям виділення інформаційно-ювенальної превентології в окремий підвид правничої превентології є специфічний характер інформаційних правовідносин щодо неповнолітніх. З одного боку, їхня інформаційна безпека є об'єктом правового впливу; державою визначається механізм публічного управління у сфері забезпечення цього виду безпеки; розробляються адміністративно-правові засади протидії негативного впливу медіапростору на особистість неповнолітнього. Це дуже важливо з огляду на підвищену віктимність осіб, яким не виповнилося вісімнадцяти років. Неспроможність критично сприймати інформацію, довірливість, психологічна незахищеність окремих осіб цієї вікової категорії робить із них мішень для розповсюджувачів дитячої порнографії, наркодільків, пропагандистів деструктивної релігійної та суїцидальної ідеології, організаторів злочинних чи екстремістських молодіжних угруповань.

З іншого боку, не можна випускати з виду процеси трансформації аксіологічних орієнтирів у ментальності молоді на сучасному етапі. Обізнаність у галузі інформаційних технологій без опори на моральний «імунітет» підігрує спокую випробування неповнолітніми своїх сил у хакерстві, у перших спробах на ниві кібершахрайства, створенні й розповсюдженні комп'ютерних вірусів. У середовищі старших школярів стають звичними прояви інформаційного насильства щодо своїх однолітків або малолітніх осіб (так званий

«булінг» і «кібербулінг», «харисмент» тощо). Серйозною проблемою суспільства стає така нехімічна залежність підлітка, як комп'ютерна адикція. Сама по собі вона не кваліфікується як правопорушення, проте може до нього призвести у випадку, коли неповнолітньому потребуватимуться кошти на оплату ігор і він почне здобувати їх протизаконними способами.

Особливістю інформаційно-ювенальної превентології є її інтегративний міждисциплінарний характер. Вона не може обмежуватися лише суто заборонними заходами, фільтруванням доступу до інформації (хоча й це потрібно робити). Як нам видається, інформаційно-ювенальна превентологія насамперед повинна стати комплексною дисципліною, в якій консолідуються здобутки права, кібернетики, психології, соціології, педагогіки, профілактичної медицини, валеології, безпекознавства й інших наук.

У такий спосіб виникає необхідність унаочнення ієрархії та взаємозв'язків між компонентами, які слугують у межах юридичної науки підґрунтям для виокремлення в самостійний напрям правничої превентології з подальшою диференціацією за видами. Тож загальну концепцію інформаційно-ювенальної превентології доцільно подати так.

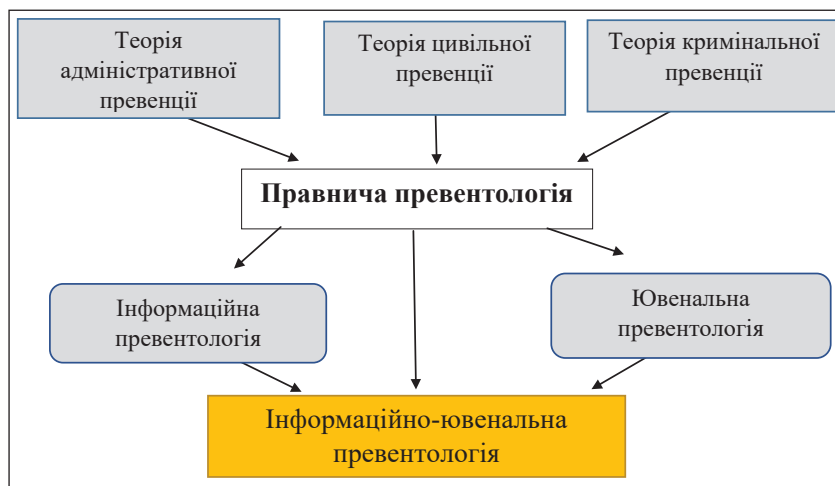
З позицій теорії та практики адміністративного права у запропонованій нами сфері набувають актуальності такі питання:

- розроблення філософської та загальнонаукової методології інформаційно-ювенальної превентології;
- теоретичне осмислення поняттєво-категоріального й термінологічного апарату зазначеного напрямку;
- окреслення шляхів інтеграції в інформаційно-ювенальній превентології цих суміжних наук;
- обґрунтування добору засобів поєднання в галузі, що досліджується, профілактичних, корекційних і перевиховних аспектів діяльності з метою недопущення правопорушень в інформаційній сфері, в тому числі повторних;
- виокремлення загальних і специфічних закономірностей здійснення адміністративного впливу на неповнолітніх з метою забезпечення їхньої інформаційної безпеки;
- аналіз чинних законодавчих і нормативно-правових актів на предмет їх відповідності сучасним реаліям у сегменті інформаційно-правових відносин, учасниками яких є неповнолітні;
- юридична техніка проведення експертизи чинних нормативних актів і проектів законів у сфері інформацій-

ної безпеки неповнолітніх із прогнозуванням можливостей їх реалізації на практиці, інтерпретації під час правозастосування, дієвості під час утілення;

- модернізація відповідного чинного законодавства з урахуванням цілей і завдань інформаційно-ювенальної превенції;
- відпрацювання механізму адаптації норм зарубіжних законодавчих актів з питань профілактики інформаційних правопорушень неповнолітніх до вітчизняної правотворчості й правозастосування;
- гармонізація чинного українського законодавства у сфері інформаційної безпеки неповнолітніх із міжнародними правовими актами;
- обґрунтування критеріїв класифікації напрямів інформаційно-ювенальної превенції;
- встановлення особливостей реалізації регуляторної, охоронної, прогностичної, організаторської функцій інформаційного права в середовищі неповнолітніх;
- вичерпна репрезентація правових засобів виявлення та нейтралізації загроз інформаційній безпеці неповнолітніх, чинників ризику й чинників захисту під час формування належної інформаційно-правової поведінки молоді;
- визначення обов'язків і повноважень суб'єктів, на яких покладається забезпечення інформаційної безпеки неповнолітніх і супроводження процесів кіберсоціалізації особистості;
- відпрацювання правового механізму координації діяльності уповноважених органів виконавчої влади з питань профілактики інформаційних правопорушень неповнолітніх;
- правові підстави легітимізації моніторингу працівниками Департаменту кіберполіції МВС України соціальних мереж у ракурсі протидії деструктивним інформаційним впливам на осіб з обмеженою віком деліктоздатністю (так званим «групам смерті», кібербулінгу, порушенню прав інтелектуальної власності тощо);
- обґрунтування й ініціація запровадження в Державному класифікаторі професій фахівців з інформаційної превентології;
- забезпечення підготовки фахівців у галузі інформаційно-ювенальної превентології з числа студентів педагогічних і політехнічних закладів вищої освіти, курсантів і слухачів, які навчаються за спеціальністю «Правоохоронна діяльність» і готуються для подальшої роботи в органах ювенальної превенції;

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА ІНФОРМАЦІЙНО-ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНТОЛОГІЇ

– запровадження в системі післядипломної освіти, зокрема на курсах підвищення кваліфікації вчителів, під час перепідготовки кадрів для Департаменту кіберполіції МВС України профільного навчання з питань інформаційно-ювенальної превентології;

– квалітативний аналіз контенту теле-, радіомовлення, національного інтернет-сегменту з позицій нерозповсюдження актів насильства й агресії, розпусти, інших негативних проявів, а також використання ними можливостей здійснення бажаного для суспільства виховного впливу на молодь;

– нормативна регламентація підстав застосування в закладах освіти комп'ютерних програм, що блокують доступ до шкідливої інформації (проведення закупівлі, порядок установлення й підтримання в робочому стані, відповідальність адміністрації та педагогічних працівників за збереження режиму функціональності програм);

– стандартизація загальної середньої освіти в галузі інформаційних технологій, установлення змісту медіасвіти й можливостей використання виховного потенціалу гуманітарних дисциплін для формування законослухняної особистості;

– узагальнення в контексті інформаційно-ювенальної превентології провідних концепцій у галузі вікової юридичної психології та превентивної педагогіки; досвіду ефективної діяльності інститутів громадянського суспільства, молодіжних організацій з популяризації здорового способу життя, запобігання інформаційній віктимності й деліквентності неповнолітніх;

– розроблення засад діяльності консультативної психолого-превентивної служби з метою здійснення індивідуально-особистісного підходу до осіб, що потрапляють до груп ризику внаслідок негативного інформаційного впливу, визначення шляхів взаємодії із сім'ями таких осіб.

Безумовно, наведений перелік ні в якому разі не можна вважати вичерпним. Проте й він наочно демонструє теоретичний і практичний потенціал інформаційно-ювенальної превентології.

Висновки. Проведений аналіз наявних у юридичній науці концепцій запобігання (попередження, профілактики) правопорушень релієфно демонструє необхідність виокремлення в самостійний інноваційний напрям правничої превентології. Потужний науковий потенціал цього напрямку спроможний реалізуватися через мультидисциплінарні підходи. Нами деталізовані можливості виділення інформаційної та ювенальної превентології і створення на інтегративній основі принципово нового різновиду вчень – інформаційно-ювенальної превентології.

Список використаної літератури:

1. Кримінологія: Загальна та особлива частини: підручник / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни. Харків: Право, 2014. 439 с.

2. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: у 3 кн. Київ: Ін-Юре, 2008. Кн. 3: Практична кримінологія. 2008. 317 с.

3. Шендрик В.В., Крепаков І.О. Аналіз співвідношення понять «профілактика», «попередження», «припинення» та «запобігання злочинів». Форум права. 2011. № 1. С. 1129–1139. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11svvtzz.pdf>.

4. Кримінологія (заг. та особлива частина): підручник / С.В. Якимова, Н.Є. Маковецька, О.М. Омельчук. Хмельницький: Хмельниц. ун-т упр. та права, 2014. 440 с.

5. Кримінологія: (особлива частина): навч. посіб. / Ю.В. Абакумова та ін.; Ін-т права ім. В. Станіса Класич. приват. ун-ту. Запоріжжя: Класич. Приват. ун-т, 2012. 687 с.

6. Іванов Ю.Ф. Кримінологія: навч. посіб. 2-ге вид., допов. та переробл. Київ: Паливода А.В., 2008. 288 с.

7. Комарницька І.І. Профілактика адміністративних правопорушень у сфері власності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Міжрегіон. акад. упр. персоналом. Київ, 2016. 19 с.

8. Трофімчук А.А. Профілактика адміністративних правопорушень у сфері виготовлення, гуртової та роздрібною торгівлі аудіовізуальною продукцією: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2009. 18 с.

9. Веселов М.Ю. Адміністративно-правова профілактика дитячого дорожньо-транспортного травматизму в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Київ. нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2009. 16 с.

10. Педагогічно-правова профілактика правопорушень серед учнівської молоді: наук.-метод. зб. ст. / Ін-т змісту і методів навчання; за заг. ред. В.П. Пастухова. Київ, 1997. 247 с.

11. Оржеховська В.М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: навч.-метод. посібник / Міжнар. фонд «Відродження». Київ: ВІАН, 1996. 347 с.

12. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх (Проблеми спільної роботи комісії у справах неповнолітніх та органів освіти України): зб. наук.-метод. ст. / Ін-т педагогіки АПН України та ін.; редкол.: М.Д. Ярмаченко та ін. Е. АCADEMPRESS, 1994. 111 с.

13. Новий словник іншомовних слів: близько 40 000 сл. і словосполучень / Л.І. Шевченко, О.І. Ніка, О.І. Хом'як, А.А. Дем'янюк; за ред. Л.І. Шевченко. Е.: АРІЙ, 2008. 472 с.

14. Батан Ю.Д. До питання про місце превенції у правовому регулюванні. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2017. № 10. С. 25–31.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Топчій Оксана Василівна – кандидат педагогічних наук

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Topchii Oksana Vasylivna – Candidate of Pedagogical Sciences